
Dario MATIKA
Armano SRBLJINOVIĆ

NACIONALNA
SIGURNOST I
OBRANA REPUBLIKE
HRVATSKE U
EUROATLANTSKOM
KONTEKSTU

Nacionalna sigurnost i obrana mjerilo su stabilnosti i snage pojedine države kako na unutarnjem tako i na međunarodnom polju (Tatalović i Bilandžić, 2006.). Hrvatska danas svakako pripada tranzicijskim zemljama jugoistočne Europe,¹ ali će taj tranzicijski proces završiti potvrdom punopravnog članstva u NATO-u i ulaskom u Europsku Uniju. U tom kontekstu transformacija gospodarstva u tržišno gospodarstvo, razvoj i iskorištavanje tehnoloških dostignuća, prijelaz u informacijsko društvo tako da se Hrvatska može uspoređivati s gospodarski razvijenim demokratskim državama Europe, zasigurno su bili, ali će i u budućnosti biti odlučujuć izazov Hrvatske da kao demokratska država udovolji temeljnim potrebama za osiguranje života, prosperiteta i sigurnosti.

Nakon završetka Hladnog rata bitno se smanjila vjerojatnost početka globalnog rata, no ipak nije u potpunosti isključen rizik od oružanih sukoba, jer su se na pragu 21. stoljeća pojavili novi izazovi i prijetnje koji ugrožavaju mir, međunarodnu sigurnost i stabilnost (Brown i sur., 2004.). Ti se izazovi i prijetnje javljaju u obliku etničkih napetosti, gospodarskih kriza, političke nestabilnosti, međunarodnog terorizma, organiziranog kriminala, teškog kršenja ljudskih prava, zlorabe informacijskih tehnologija, širenja oružja za masovno uništenje i sličnog. Stoga u procesu tranzicije treba izgraditi sustav nacionalne sigurnosti koji će moći odgovoriti izazovima i prijetnjama nekonvencionalne i netradicionalne prirode u okviru svojih gospodarskih i financijskih mogućnosti.

Hrvatska u skladu s načelima Povelje Ujedinjenih naroda i s drugim međunarodnim dokumentima priznaje, primjenjuje i štiti demokraciju, načelo vladavine zakona,

1 Prijelazno razdoblje nastalo nakon raspada socijalističkog sustava u zemljama istočne i jugoistočne Europe, a koje je karakteristično po uvođenju tržišnog gospodarstva i izgradnji višestranačkog demokratskog društva, naziva se tranzicija.

poštivanje temeljnih ljudskih prava i sloboda, te se pozicionira kao dio srednjoeuropske i mediteranske civilizacijske i kulturne sredine. Osiguranje vlastite nacionalne sigurnosti želi postići u skladu s međunarodnim pravom i običajima, ali isto tako treba istaknuti da Ustav i zakoni u području sigurnosti i obrane moraju omogućiti aktivno sudjelovanje u institucijama kolektivne obrane i ostalim međunarodnim organizacijama značajnim za ostvarivanje njezine nacionalne sigurnosti.

Ukupno hrvatsko povijesno iskustvo, položaj Hrvatske u regiji koja nema potpunu stabilnost, kao i iskustvo Domovinskog rata, posebno naglašavaju važnost sagledavanja nacionalne sigurnosti i obrane u euroatlantskom kontekstu jer je to najbolji put k osiguranju države i njezina međunarodnog položaja (Matika, 2006.).

HRVATSKO SIGURNOSNO OKRUŽENJE

Kao relativno mala europska zemlja svojom površinom, brojem stanovnika i gospodarskim potencijalom Hrvatska ima bogatu kulturnu tradiciju, odgovarajući prirodni i ljudski potencijal. Kao takva, u sigurnosnom okruženju u kojem se nalazi, svakim danom učvršćuje svoj demokratski poredak i stabilnost, unaprjeđuje mehanizme funkcioniranja pravne države, stvara pretpostavke za potpuno formiranje civilnog društva te prihvaća i provodi reforme u gospodarsko-socijalnoj transformaciji društva. Takvom je politikom Hrvatska postala čvrst dio međunarodne zajednice i aktivan subjekt u međunarodnim odnosima, te se smatra subjektom izgradnje novoga europskog sigurnosnog i obrambenog identiteta.

Međutim, bez obzira na sve spomenuto, nacionalna sigurnost Hrvatske nerazdvojno je povezana sa stanjem sigurnosti u neposrednom okruženju. Hrvatska mora voditi računa o tri karakteristična scenarija kada se govori o utjecaju sigurnosnog okruženja:

(a) nepromijenjeno stanje u neposrednom okruženju – temeljne odrednice toga scenarija su: nazočnost jakih vojnih snaga u regiji i koncentracija međunarodne zajednice na pronalaženju političkog rješenja otvorenih pitanja. Takvo stanje svjedoči o nepostojanju dovoljnog povjerenja i sigurnosti između etničkih skupina u regiji, odnosno ukazuje na to da primjena sile i nasilnog ponašanja u rješavanju sporova još uvijek nije napuštena. Stoga postojanje “lokalnih kriznih žarišta” zahtijeva i primjerenu reakciju Hrvatske u pogledu sudjelovanja u misijama očuvanja i učvršćivanja mira;

- (b) *pogoršano stanje u neposrednom okruženju* – osnovna pretpostavka toga scenarija je porast regionalnih nestabilnosti ili refleksija većih poremećaja na globalnoj razini. Sigurnost države u tom slučaju može biti ugrožena sukobom (unutarnjim i vanjskim) susjednih država, gospodarskom krizom, izbjegličkim valom i sličnim, a sve je to plodan teren za terorizam, organizirani kriminal, trgovinu oružjem i ljudima, radikalna fundamentalizam i slične pojave. Stoga možemo zaključiti da je sukob niskog intenziteta, koji izravno ne ugrožava nacionalne interese, najvjerojatniji oblik sukoba, pri čemu je vjerojatnost za otvorenu agresiju i radikalno ugrožavanje nacionalne sigurnosti minimalna, ali ne i potpuno isključena. U tom scenariju savezništvo, odnosno kolektivna obrana u zajedništvu s drugim demokratskim državama u sklopu skorog punopravnog članstva u NATO-u, predstavlja najracionalnije i najučinkovitije rješenje;
- (c) *stanje neposredne ugroženosti zemlje* – taj scenarij može se pojaviti kao posljedica prirodnih, tehničko-tehnoloških, ekoloških i drugih nesreća većih razmjera. Posebna prijjetnja životu građana i njihovoj imovini su šumski požari, postojanje tzv. prljavih industrija u zemljama regije, kao i opasnosti povezane sa širenjem infektivnih bolesti i zaraza. Uz nabrojane sigurnosne rizike i dalje su prisutne posljedice Domovinskog rata, pri čemu je osobito potrebno izdvojiti opasnost od zaostalih mina i eksplozivnih naprava koje ugrožavaju ljudske živote i gospodarski razvoj. Stoga zaštita i spašavanje ljudi u ovom scenariju postaju sastavnica nacionalne sigurnosti, kada se i oružane snage aktivno uključuju sa svojim operativnim sposobnostima.

Izloženi scenariji nedvojbeno ukazuju na to da samo kooperativni pristup međunarodnoj sigurnosti (a time i nacionalnoj sigurnosti) može pridonijeti ostvarenju temeljnih potreba građana za mirnim suživotom, prosperitetom i sigurnošću, a u čijem su težištu: prevencija i sprječavanje regionalnih napetosti i sukoba, sudjelovanje u mirovnim i humanitarnim operacijama te operacijama postkonfliktne stabilizacije. Sve navedeno moguće je postići uz minimalnu cijenu upravo provedbom reformi u čitavom sigurnosnom sustavu, a čiji je krajnji cilj kompatibilnost sa sličnim sustavima unutar NATO-a i Europske Unije.

Koje zadaće proizlaze iz tako definiranih scenarija? Prije svega aktivno oblikovanje sigurnosnog okruženja, jer je ono preduvjet mira i sigurnosti, tako da se otvorena i sporna pitanja rješavaju mirnim putem, bez uporabe sile; razvijanje partnerskih i savezničkih odnosa kojima se može

doći do punog spektra potrebnih obrambenih sposobnosti (Grimes i Rolfe, 2001.), jer Hrvatska ne raspolaže i nije toliko bogata da sama razvija sve sposobnosti; angažiranje ukupnih resursa sa sinergijskim učinkom u slučaju kriznih situacija, neposredne ugroženosti od prirodnih, tehničko-tehnoloških, ekoloških i drugih nesreća i uz vođenje računa o racionalizaciji zaštitnih i spasilačkih resursa.

Spomenute zadaće moraju pridonijeti jačanju dobrih odnosa sa susjedima i razvoju uzajamno korisne regionalne suradnje, zaštiti života i zdravlja građana, te naravno, osiguranju socijalnog mira i stabilnosti u društvu.

HRVATSKI SIGURNOSNI INTERESI

Razvidno je da sigurnosni interesi Hrvatske moraju izražavati volju i potrebu građana i države, te da proizlaze iz zahtjeva za osiguranje života i sigurnosti građana, postojanja i demokratskog funkcioniranja države i da kao takvi određuju i međunarodni položaj zemlje. Sloboda međunarodnog djelovanja važan je čimbenik u ostvarivanju tih interesa, a sigurnosna politika Hrvatske morala bi biti usmjerena prema sljedećim temeljnim ciljevima, prikazanim u Tablici 1.

Tablica 1.
Sigurnosni interesi i ciljevi

Interes	Cilj
Jačanje globalne i regionalne sigurnosti	<ul style="list-style-type: none">• sudjelovanje u mirovnim i humanitarnim operacijama• prevencija nastanka napetosti, krizni menadžment i postkonfliktna stabilizacija• potpuna integracija u euroatlantske sigurnosne strukture• sprječavanje nastanka regionalnih napetosti i sukoba
Osiguranje stabilnosti i razvoja države	<ul style="list-style-type: none">• maksimalno poštivanje temeljnih ljudskih prava i sloboda, osobito nacionalnih manjina i etničkih skupina• reforma javne uprave, njezina decentralizacija i modernizacija radi dostizanja europske razine• kvalitetna informiranost građana• poštivanje zaštite osobnih i tajnih podataka• borba protiv korupcije i organiziranog kriminala• zaštita javnog reda i pravne sigurnosti građana, te privatne i javne imovine
Prevenција socijalnih rizika	<ul style="list-style-type: none">• uravnotežen demografski razvoj i povećanje brige za zdravlje građana• povećanje životnog minimuma građana, djelotvorna socijalna skrb i mirovinsko osiguranje, kao i pomoć socijalno zapostavljenim građanima
Zaštita okoliša	<ul style="list-style-type: none">• dosljedna primjena usvojenih konvencija u području zaštite životnog okoliša• ekološki racionalno iskorištavanje prirodnih bogatstava i izvora• promptno otkrivanje i sprječavanje takvih utjecaja na okoliš čija je posljedica pogoršanje zdravstvenog stanja stanovništva

Energetska sigurnost predstavlja važnu sastavnicu nacionalne sigurnosti svake zemlje (Farrell i sur., 2004.). Dostupnost energije i energetske izvora od golemog su značaja za gospodarstvo. Stoga je u povijesti nadzor nad energetske izvorima i tokovima bio često predmetom društvenih sukoba i sigurnosnih kriza.

Geopolitički aspekt energetske sigurnosti posebno je istaknut u Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske (Hrvatski sabor, 2002.), gdje se kaže da se Republika Hrvatska nalazi na području pravaca kojima se europski prostor povezuje s novim energetske izvorima na području Azije. Taj pravac povezuje gospodarski razvijene države Zapadne Europe s gospodarski nerazvijenim, ali resursima bogatim područjem istočne Europe, te na području prometnih pravaca kojima je središnja Europa povezana sa Sredozemljem i s jugoistokom Europe. Dalje se govori o mogućim sukobima interesa u ovladavanju tranzitnim pravcima pristupa novim resursima ili stjecanju utjecaja na područjima koja su izvor navedenih resursa ili sukob interesa država koje posjeduju resurse i država na putovima pristupa resursima, a koji mogu dovesti do pojave širih regionalnih kriza, čime se izravno otvara mogućnost ugrožavanja sigurnosti i stabilnosti Republike Hrvatske.

Osim što predstavlja prijatnu regionalnoj sigurnosti, nedostatak energije i nesigurna opskrba energijom može kritično utjecati na smanjenje obrambenih sposobnosti zemlje putem smanjenja količine energije dostupne za pokretanje borbenih, transportnih, zapovjedno-komunikacijskih, logističkih i drugih sustava.

Hrvatska bi u energetske segmentu nacionalne sigurnosti morala i dalje proučavati sljedeće aspekte: *geopolitičke aspekte* energetske sigurnosti jer je prostor Hrvatske i njezino sigurnosno okruženje raskrižje energetske putova, a moguće ugroze utječu na sigurnost dobavnih pravaca, zatim *povezanost energetske sigurnosti s obrambenim sposobnostima* Hrvatske zbog energetske potreba sustava obrane, mogućnosti i načina njihova zadovoljavanja, nadalje *povezanost energetske sigurnosti Hrvatske sa sigurnošću okoliša* gdje do izražaja dolaze energetska učinkovitost, diversifikacija energetske izvora, obnovljivi izvori energije, održiv rast potreba za energijom i sl., a premda ih spominjemo na kraju, ne manje važni su i *adekvatnost i sigurnost infrastrukture*, te drugi tehničko-tehnološki aspekti energetske sigurnosti kao što su: fizička sigurnost izvora energije, sigurnost energetske postrojenja, sigurnost transporta energije i sl.

Hrvatska kao zemlja koja nema dovoljno vlastitih primarnih izvora energije i ovisna je o međunarodnom tržištu mora pridonositi globalnoj sigurnosti i stabilnosti jer je to najsnažniji čimbenik pozitivnog stanja na tržištu energenata.

SIGURNOSNA POLITIKA, NACIONALNA SIGURNOST I ORUŽANE SNAGE

Za realizaciju odgovarajuće sigurnosne politike koja bi ostvarila postavljene ciljeve potrebno je i dalje unaprjeđivati sustav nacionalne sigurnosti, koji mora biti sposoban analizirati i klasificirati sigurnosne rizike i krizne situacije, odrediti potrebne postupke i mjere za njihovo uklanjanje, dostići potreban stupanj interoperabilnosti s drugim sigurnosnim sustavima država članica NATO-a, omogućiti međunarodnu suradnju i razmjenu informacija. Nadalje, sama država mora biti spremna: brzo intervenirati namjenskim snagama, održavati stalnu spremnost i sposobnost za akciju manjih snaga, podupirati usavršavanje kvalificiranog osoblja i potrebnih znanstvenih, stručnih i nastavnih potencijala.

Oružane snage

Globalni sigurnosni sustav, suvremeni odnos prema ratu (asimetrični ratovi), te sukobi niskog intenziteta stavljaju pred suvremene oružane snage nove izazove i one postupno gube svoju tradicionalnu ulogu, tj. pripremu za oružanu odbranu, što im je tradicionalno osiguravalo najveću legitimnost u društvu. Međutim, kriza tradicionalne uloge i legitimnosti suvremenih oružanih snaga ne rješava se radikalnim mjerama poput ukidanja vojske, jer suvremene države obično zadržavaju brojčano smanjene i organizacijski prilagođene oružane snage, kojima je glavna uloga odvratanje eventualnog agresora, a koje obavljaju i druge socijalne uloge u društvu (Davis, 1994.).

Kolektivna odbrana nije međunarodnopravni institut koji državu potpuno oslobađa brige za vlastitu vojsku. Država se ne može u potpunosti osloboditi tereta vojnih izdataka zbog toga što sustav kolektivne obrane počiva na pretpostavci da će svaki član kolektiva pridonijeti obrani svakog člana kolektiva. Član kolektiva koji ne bi nikakvim doprinosom pridonosio kolektivnoj obrani, uživao bi sigurnost zahvaljujući svim ostalim članovima kolektiva, na njihov račun, što naravno nije ideja kolektivne obrane.²

2 Riječ je naprosto o iskorištavanju doprinosa drugih za vlastitu dobrobit, za što se u literaturi često koristi engleski izraz *free riding* (Hardin, 1997.).

Unatoč svim pozitivnim pomacima i promjenama u međunarodnoj zajednici vojna sigurnost, odnosno sigurnost koju jamče organizirane oružane snage, i nakon Hladnog rata ostaje jedan od elemenata uspostavljanja suvremene integralne sigurnosti na razini nacionalne države i međunarodne zajednice. Prema tome, međunarodna sigurnost je sve kompleksnija, a samim tim i refleksija na nacionalnu sigurnost sve važnija (Alberts i Czerwinski, 1997.). Stoga istraživanja u području sigurnosti i obrane moraju biti interdisciplinarna, a modeli odlučivanja trebaju omogućavati suočavanje s kompleksnošću okruženja (Hughes Jr., 1997.). Često, na primjer, mogu biti prikladni višekriterijski modeli, potpomognuti odgovarajućim simulacijskim modelima.

ZAKLJUČAK

Sigurnost je, prije svega, izraz volje građana Hrvatske i to je najbolji način da građani sudjeluju u zaštiti svoje sigurnosti i stabilnosti, kako bi zaštitili vlastite vrijednosti i međunarodno prihvaćena dostignuća koje priznaju i poštuju demokratske zemlje.

Na građanima je Hrvatske odgovornost usmjeravanja tranzicijskog procesa na načelima Ustava Republike Hrvatske i Povelje Ujedinjenih naroda, ali i na načelu suverenog prava slobodnog odlučivanja o svojoj sigurnosti, izboru oblika organiziranja sigurnosnog sustava i pripadanja međunarodnim i nadnacionalnim organizacijama. Odlukom za ulazak u euroatlantske sigurnosne i obrambene asocijacije Hrvatska se obvezala da će kao članica preuzeti suodgovornost za očuvanje mira i sigurnosti u svojem regionalnom, ali i u globalnom okruženju, razmjerno svojoj ukupnoj gospodarskoj, financijskoj i obrambenoj sposobnosti.

U euroatlantskom kontekstu Hrvatska će ponovno biti tamo gdje stoljećima pripada i moći će suvereno odlučivati o svojoj sigurnosti i obrani, odnosno o svojoj sudbini u zajednici s drugim nacijama ujedinjene Europe.

LITERATURA

ALBERTS, D. S. i CZERWINSKI, T. J. (1997.), *Complexity, Global Politics, and National Security*. Washington: National Defense University.

BROWN, M. E., COTÉ Jr., O. R., LYNN-JONES, S. M., MILLER, S. E. (ur.) (2004.), *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*. Cambridge, London: The MIT Press.

- DAVIS, P. K. (ur.) (1994.), *New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much Is Enough*. Santa Monica: RAND.
- FARRELL, A. E., ZERRIFFI, H., DOWLATABADI, H. (2004.), Energy Infrastructure and Security. *Annual Review of Environment and Resources*, 29: 421-469.
- GRIMES, A. i ROLFE, J. (2001.), *Defence Objectives and Funding*. Policy Paper no. 9, Wellington: Victoria University of Wellington, Institute of Policy Studies.
- HARDIN, R. (1997.), *One for All: The Logic of Group Conflict*. Drugo izdanje. Princeton: Princeton University Press.
- Hrvatski sabor (2002.), Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 32.
- HUGHES Jr., W. P. (ur.) (1997.), *Military Modeling for Decision Making*. Treće izdanje. Alexandria: Military Operations Research Society.
- MATIKA, D. (2006.), U susret euro-atlantskim sigurnosnim integracijama. *Defendologija*, 9 (4): 11-20.
- TATALOVIĆ, S. i BILANDŽIĆ, M. (2006.), *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: MUP RH, Policijska akademija.